J. S. BACH: *Singet dem Herrn ein neues Lied* (BWV 190)

Cantate 190 schreef Bach voor Nieuwjaarsdag 1724, de eerste keer dat hij in Leipzig een cantate componeerde voor deze grote feestdag en waarbij je dus mag verwachten dat hij al zijn beschikbare middelen heeft ingezet voor een luisterrijk muziekstuk. Hij hergebruikte deze muziek met een nieuwe tekst van zijn toenmalige librettist Picander bij de tweehonderdste herdenking van de *Augsburger Konfession**) op 25 juni 1730, de parodie-cantate BWV 190a waarvan slechts de tekst resteert. Waarschijnlijk zijn bij die gelegenheid vrijwel alle, immers ongewijzigd bruikbare, instrumentale partijen verloren gegaan, alsmede de partituur van de eerste twee delen. Van die twee stukken zijn slechts bewaard gebleven de twee partijen van de tutti-violisten (*doubletten*) en de originele vocale partijen, die door de her-teksting onbruikbaar waren geworden. Samen met de informatie over de zeer uitgebreide orkestbezetting die blijkt uit het omslag van de partijen en het slotkoraal (naast strijkers en continuo drie trompetten, pauken en drie hobo's) vormen deze overgebleven partijen het uitgangspunt voor alle reconstructies waarop integrale uitvoeringen van BWV 190 derhalve zijn aangewezen.

Vanwege de onvolledigheid van het overgeleverde materiaal publiceerde de negentiende-eeuwse Bachgesellschaft de resten van BWV 190 pas in 1891, in zijn twintigste bundel van tien cantates, samen met andere onvolledige (192, 193, 196) of anderszins dubieuze cantates (191). Om dezelfde reden ontbreekt BWV 190 in de integrale opnamereeksen van Leonhardt/Harnoncourt (Teldec) en Leusink (Kruidvat). Na aanvankelijke reconstructies door Bernhard Todt (oude Bachausgabe, 1904) en Walther Reinhart (1948) vervaardigde Olivier Alain (1971) op grond van nieuwere inzichten een reconstructie die door Rilling wordt gevolgd; voormalig Thomaskantor Diethard Hellmann maakte er één voor Breitkopf & Härtel (1972); Ton Koopman bediende zichzelf terwijl vader Masaaki en zoon Masato Suzuki resp de delen 2 en 1 reconstrueerden voor de opname van Bach Collegium Japan. Ook Harnoncourt blijkt nog een reconstructie te hebben uitgevoerd (meer hierover op mijn website).

Het openingskoor moet een grandioos en overrompelend stuk zijn geweest, waarbij we erop moeten rekenen dat geen van de op degelijk onderzoek berustende reconstructies de verrassingen zal kunnen bieden die Bach ongetwijfeld in petto had. De onbekende tekstdichter (Bach werkte in 1724 nog niet met Picander) laat het nieuwe jaar beginnen met door de eeuwen heen door generaties componisten veelvuldig op muziek gezette teksten uit de laatste twee psalmen: Psalm 149, vers 1 (*Singet*), Psalm 150, de verzen 4 (*Lobet*) en 6 (*Alles was Odem hat*), teksten die Bach ook gebruikt in zijn dubbelkorig motet BWV 225, *Singet dem Herrn ein neues Lied.* De verwerking van deze tekst in koor **(1)** wordt echter tweemaal afgewisseld met een unisono door het koor gescandeerd *Herr Gott, dich loben wir*, resp. *wir danken dir*; deze teksten vormen de eerste regels van Luthers (1529) vertaling/bewerking van de oude (4e eeuw) Ambrosiaanse hymne *Te Deum laudamus*. Het 'nieuwe lied' klinkt dus op modern concertante wijze, terwijl het eerbiedwaardige *Te Deum* stijlgetrouw op oud-kerkelijke, gregoriaanse wijze onbegeleid en eenstemmig wordt gereciteerd. Intussen maakt Bach duidelijk dat dit christelijke, nieuw-testamentische lied het nieuwe lied is waartoe de psalmdichters opriepen. En tenslotte heeft dit *Te-Deum*citaat op nieuwjaarsdag ook nog een polemische pointe: in de katholieke kerk leverde het integraal zingen of reciteren van het *Te Deum* op oudjaarsdag een volledige aflaat, kwijtschelding van zonden op.

Door de twee *Te-Deum*citaten krijgt het openingskoor een symmetrische, vijfdelige struktuur rond de centrale fuga over *Alles was Odem hat*, de tekst die ook in motet BWV 225 fugatisch wordt verwerkt. Na de tweede *Te-Deum*passage keert de instrumentale muziek waarmee dit koor begon, terug maar nu zingt het koor daarop zijn - eveneens aan de psalmteksten ontleende - *Halleluja*.

In het tweede deel **(2)** van deze feestelijke cantate heeft - bij hoge uitzondering - het koor opnieuw een taak: het zingt vier maal een regel van Luthers *Te Deum* maar nu in een vierstemmige harmonisering, en als ware het een litanie ter bekrachtiging van de drie korte *secco* recitatieven van achtereenvolgens bas, tenor en alt.

De ontspannen alt-aria **(3)** *Lobe Zion, deinen Gott* is een opgewekte lofzang in dansvorm, een polonaise, in eenheden van vier maten, met echo-effekten en een dwingende basfiguur. Zulke muziek moet Bach tot een jaar geleden aan het hof te Köthen veel meer geschreven hebben.

Hoewel deze cantate in al zijn delen onmiskenbaar een nieuwjaarscantate is, begon het kerkelijk jaar al een maand eerder, met Advent. De kerk viert op 1 januari dan ook iets anders: het *Festum Circumcisione Christi*, het feest van de besnijdenis en naamgeving van Jezus. Daarover gaat de evangelielezing uit Lucas 2, vers 21 en aan die naamgeving refereren de laatste woorden van tenor-recitatief **(4)**, *in Jesu Namen*, nadat de continuobas in de *arioso* slotregels vastberaden het nieuwe jaar is binnengeschreden.

En ook in het duet **(5)** voor bas en tenor staat Jezus' naam centraal. De in de partituur ongespecificeerde instrumentale obligaatpartij wordt meestal aan de hobo d'amore toegewezen en de ook hier onophoudelijk voortstappende continuobas onderstreept het navolgingsthema van de tekst. De hobo en de pastorale 6/8 maat herinneren aan Jezus als goede herder.

Het door strijkers begeleide (*accompagnato*) tenorrecitatief **(6)** vat de nieuwjaarswensen in een gebed samen.

Tot slotkoraal **(7)** dient het tweede couplet van Johannes Hermans lied *Jesu, nun sei gepreiset* uit 1593. Terwijl violen en hobo's *colla parte* met de koorstemmen meespelen, verrijken koperblazers en pauken de slotakkoorden met feestelijk trompetgeschal. In de laatste maten wijst de opvallende, over bijna twee octaven dalende baslijn de *Heuchler* de weg.

*) De Augsburger Konfession (*Confessio Augustana*), een door Luther en Melanchton ontworpen samenvatting van de protestantse geloofsleer, werd op 25 juni 1530 tijdens de rijksdag te Augsburg door een aantal Noordduitse vorsten op diens verzoek aan Keizer Karel V voorgelegd en door hem afgewezen, en fungeert sindsdien als luthers belijdenisgeschrift.

Eduard van Hengel
htp://www.xs4all.nl/~eduardvh